

Salam, ey məsum gecə...

adamlar yumruqlarını düyünləyib hay-haray salanda (yəni şeir və məqalələrinə), mənə ikrah hissi oyanır, inanmıram ki, düz deyirlər. Deyirəm, iraq olsun, yalnız bir boşqab plov üçün bu cür fəryad edirlər» (Forugh Fərruxzad. Another birth. Middle Eastern Series. Albany Press. 1982, s.1).

1935-ci ildə Tehrandə

doğulan, 1967-ci ildə elə həmin şəhərdə avtomobil qəzasında faciəvi şəkildə həlak olan Foruğ Fərruxzad otuz iki illik həyatı boyunca beş kitablıq şeir yazmış, fransız, italyan və ingilis dillərindən tərcümələr etmiş, bir sıra filmlər çəkmişdir (bu filmlərdən biri - cüzamlı xəstələrin həyatı barədə Təbrizdə çəkdiyi "Bu ev qaradır" filmi hətta beynəlxalq festivalda birinci mükafata layiq görülmüşdür). Beş şeir kitabından dördü («Əsir» - 1955, «Divar» - 1956, «Üsyan» - 1957 və «İkinci doğuluş» - 1963) şairinin sağlığında, beşincisi («İnanaq soyuq mövsümün başlanğıcına» - 1974) isə ölümündən sonra nəşr edilmişdir.

Əgər ilk üç kitabında F.Fərruxzad ətraf gerçəkliyi subyektiv hissləri prizmasından qavrayır və onların adekvat ifadəsinə çalışırdısa, «İkinci doğuluş» məcmuəsindəki şeirlərdə həyatın, hətta hiss və yaşantıların obyektiv mənşəsinin yaradılmasına, sanki lirik qəhrəmanın müdaxiləsini (təsvir obyektinə münasibət mənasında) istisna edən bir şəkildə təcəssümünə can atır və buna nail olur. Bu halda lirik qəhrəmanın rolu təsvir olunan predmet və hadisələrlə oxucu arasında «vasitəçi» səviyyəsinə endirilir. Bu şeirlərdə giriş və nəticə yoxdur, şairi əhatə edən aləmin konkret lövhələri var və bu lövhələr zaman etibarilə bir anı da, bir günü də, bir ömrü də ehtiva edə bilər. Doğrudur, bunlar şairin mənəvi, daxili dünyasından keçib büllurlaşır, amma ilkinliyini və orijinallığını saxlayır, ona görə də oxucu əksər məqamlarda «vasitəçini» sezmir, poetik lövhə öz canlılığı və sərt realistiylə, tanışlığı və qeyri-adiliyi ilə onu cəzb edir, düşündürür və dəyişdirir. Bu cəhətdən maraqlı doğuran «Pərəndə fəğət yek pərəndə bud» («Quş yalnız bir quş idi») şerindən bir parçaya nəzər salaq:

*Quş dedi: «Nə gözəl qoxu,
nə gözəl Günəş, ah,*

*Bahar gəlmişdir,
Və mən öz tayımı axtarmağa gedəcəyəm».*
*Quş eyvannın kənarından
Uçdu, bir xəbər kimi uçub getdi.*
*Quş balaca idi,
Quş fikirləşmirdi,
Quş qəzet oxumurdu,
Quşun borcu yox idi,
Quş adamları tanıyırdı...
Ah, quş yalnız bir quş idi.*

Göründüyü kimi, burada təsvir olunan mənşərəyə lirik qəhrəmanın şərhə yoxdur, lakin diqqət yetirsək, bu «şərhin» elə mənşərənin seçilməsində və onun

Foruğ Fərruxzadın poeziyası haqqında qeydlər

tamlığını təmin edən müqayisələrin xarakterində («Quş qəzet oxumurdu», «Quşun borcu yox idi» və s.) gizləndiyini görürük. Bu mənada Foruğun şeirləri onun fərdi təcrübəsinin ifadəsidir. Elə bu da mövzu əlvanlığına, inikas üsullarının müxtəlifliyinə, obrazların rəngarəngliyi və çoxşaxəliliyinə baxmayaraq, kitabdakı şeirlərin üslubi vəhdətini (müəyyən bədii idrak tipinin məhsulu kimi) təmin edir. Bununla da şair oxucunu həyata onun gözlərlə baxmağa vadar etməyə nail olur. Şeir oxucuya ilk baxışda heç bir əlaqəsi olmayan predmetlərin, məntiq baxımından həcmində ümumilik olmayan anlayışların bağlılığını «kəşf etməyə» imkan yaradır və sözün geniş mənasında bədii ünsiyyət baş tutur.

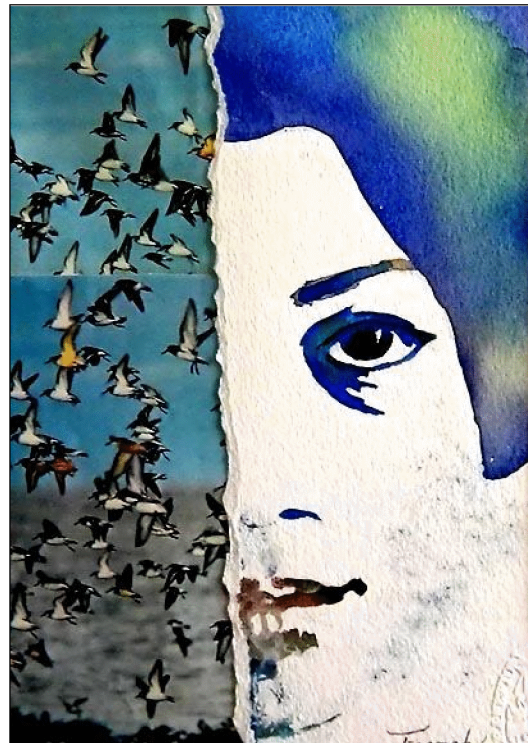
F.Fərruxzad poeziyasının assosiativ dərinliyini şərtləndirən başlıca amil şairin dünyaduyumunda təbii və ictimai hadisələrin vəhdəti, tam ahəng təşkil etməsidir. Bu xüsusiyyət onun yaradıcılığında zaman kateqoriyasına da aiddir, daha doğrusu, məhz bu kateqoriyada təbiətlə cəmiyyətin harmoniyasının ifadəsi üçün daha geniş imkanlar tapılır. Foruğun şeirlərində kosmik və tarixi zamanlar insan hə-

Foruğun yaradıcılığında bədii zamanın özünəməxsusluğu və onun poetik strukturun formalaşmasında müəyyən edici rol şairin çıxılmaz və qaçılmaz tənhalıq motivini əks etdirən şeirlərində (bu cür şeirlər kitabda böyük əksəriyyət təşkil edir) daha qabarıq nəzərə çarpır. Adətən uşaqlıq və gənclik illərinin xatirələrini də ehtiva edən bu tipli şeirlərdə şairin ümid-sizliyi öz əksini tapır. Geriyə, keçmişə yol bağlanmışdır. Keçmiş haqqında xatirələr labüd olaraq indi barədə təskinlik verməyən düşüncələrə gətirib çıxarır. Beləliklə, lirik qəhrəman real və irrealin həddində yaşayır, onun ruhu müxtəlif zaman müstəvilərində dolaşır, diaxron varlıq çərçivəsində qapanır. Bu baxımdan «An ruza» («O günlər») adlı iri həcmli şeir parça nümunə ola bilər. Şeirdə uşaqlıq illərinin sadələşmiş heyvətlər dünyasının təsvirindən başlayaraq qəhrəmanın həyatının hazırkı vəziyyətinə qədər bütün mərhələlərinin dəqiq xarakteristikası verilir. Burada başlanğıc və son zamanlar haqqında təsəvvür verən iki parçaya nəzər salmaq kifayətdir:

*O günlər getdilər -
O maraqlı və heyvət günləri,
O yuxu və oyaqlıq günləri.
O günlər hər kölgədə bir sirr vardı.
Hər bağlı qutuda bir xəzinə gizləndirdi.
Günortanın sakiliyində anbarın hər küncü
Elə bil bir dünya idi...*

*O günlər getdilər -
O günlər Günəşdən quruyan bitkilər tək
Günəşin hərərətindən qurudular,
Və akasiyaların ətrindən məst olan o küçələr
Geridönməz xiyabanların hay-küylü
İzdihamında itdilər.
Və yanaqlarını atırşah ləçəkləri ilə
Rəngləyən o qız, ah,
İndi tənha bir qadındır,
İndi tənha bir qadındır.*

1950-60-cı illər fars şerinin qeyd olunan üslubi keyfiyyətləri müəyyən ictimai-mədəni və estetik amillərin təsiri ilə meydana çıxmış yeni tipli lirik qəhrəmanın xarakteri ilə şərtlənmişdi. Çünki poeziyada fərdi başlanğıcın hakim mövqeyi zəminində formalaşmış və spesifik dünyaduyumunu təcəssüm etdirən bu lirik qəhrəman uyğun nitq açılışı tələb edirdi. Həmin tələbi həyata keçirməkdən ötrü «yeni poeziya» nümayəndələri müxtəlif bədii sistemlərin, ilk növbədə, modernizmin və klassik şerinin (hər şeydən öncə, sufi lirikasının) aktuallığını saxlayan ənənələrinin poetoloji və texniki təcrübəsindən uğurla faydalanır, qarşılarına qoyduqları estetik vəzifələrin öhdəsindən müvəffəqiyyətlə gəlirdilər. Foruğun poeziyası bunun ən parlaq nümunəsidir.

yatında çulğaşır, insan şəxsiyyətinin, onun mənəvi dünyasının təşəkkülündə zamanın bu iki aspekti eyni dərəcədə rol oynayır. Odur ki, onun lirik qəhrəmanı «fərdi» həqiqətlə bəşər mədəniyyətinin aşkarladığı «universal» həqiqəti birləşdirərək, həyatın mənası haqqında təsəvvürləri xeyli dərəcədə genişləndirir:

*Salam, ey məsum gecə!
Salam, ey çöldəki cavanların gözlərini
İnam və etimadın sümük çuxurlarına
çevirən gecə!*

*Sənin arxlarının kənarında söyüdlərin ruqları
Baltaların mehriban ruqlarını iyləyirlər.
Mən fikirlərin, sözlərin və səslərin laqeydliyi
dünyasından gəlirəm.
Bu dünya ilanların yuvasına bənzəyir
Və bu dünya o adamların ayaq səsləri ilə
doludur ki,
Səni öpən anda
Beyinlərinə səni asmaq
üçün kəndir toxuyurlar...*

Məsiyəyə
Məhəmmədi

